

חשבונות במטבע חוץ

1. פקדונות שבידי מוסדות בנקאיים במטבע חוץ צריכים להיות מופקדים בבנק ישראל חוץ מסכומים, שהבנקים רשאים להחזיק בידיהם כפי הדרוש לפעולותיהם השוטפות. הפקדונות המופקדים בבנק ישראל מתחלקים לכמה סוגים; כ-90% לפי הסכום הם מהסוגים פז"ק (פקדונות לזמן קצוב של תושבי ישראל) ותמ"מ (פקדונות תושבים מעבירי מטבע). פקדונות אלה מופקדים בידי בנק ישראל לזמן קצוב, בדרך כלל לשנה. מאחר שניתן להפקיד פקדון בכל יום, נמצאים בידי בנק ישראל עשרות ואף מאות פקדונות כאלה מכל אחד מהבנקים — הסוחרים המוסמכים למטבע חוץ. יתר סוגי הפקדונות הם פת"ח (של תושבי חוץ) ופכ"ב (פקדונות כבולים של חברות ביטוח ואחרות) ופקדונות הבנקים עצמם; אולם מספרם של חשבונות מסוגים אלה הוא קטן יחסית.

בחודשים אוגוסט-ספטמבר 1968 נערכה ביקורת במחלקת מטבע חוץ של הבנק על אופן ניהול החשבונות של הפקדונות האלה ועל התאמתם.

במועדים קבועים נערכת עם כל בנק ובנק התאמה של הסכום הכולל של פקדונותיו, אולם רק לעתים רחוקות נערכת התאמה של החשבונות הבודדים מהסוגים פז"ק ותמ"מ. התאמה זו חשובה מבחינת חישוב הריבית המגיעה לבנקים המפקידים, ואשר גם היא משתלמת במטבע חוץ. המספר הרב של חשבונות אלה מטיל עומס עבודה על הבנק ומכביד על ההתאמה. לגבי סוגי הפקדונות פת"ח ופכ"ב לא נערכה כלל התאמה של החשבונות הבודדים.

לפי הסברי הבנק הוא לא הספיק לערוך התאמות כמה פעמים בשנה, כדרוש, בגלל התרחבות היקף העבודה ומחסור בכוח אדם. עם הפעלת המחשב האלקטרוני בתחילת שנת 1969 יוכל הבנק, כפי שהוא מקווה, להתגבר על קשיים אלה. בעקבות הביקורת נערכה בינתיים התאמה מלאה של כל החשבונות הנדונים. כמו כן נמצא הבנק במגע עם הבנקים המפקידים בחשבונות פז"ק ותמ"מ כדי להביא לידי צמצום מספר חשבונותיהם.

2. רוב האשראים הדוקומנטריים, שנפתחו על ידי בנק ישראל מתייחסים ליבוא ממשלתי. להתאמת חשבונות של אשראים אלה נודעת חשיבות מיוחדת, כי לעתים קרובות נשאות יתרות בלתי מנוצלות של אשראים.

במשך שנת 1968 לא נערכה התאמה מחמת גידול העבודה וחוסר כוח אדם. רק בספטמבר 1968, בעקבות הביקורת, נערכה לראשונה התאמה. הבנק הודיע למשרד מבקר המדינה, שידאג להתאמת החשבונות במועדים מתאימים.

בנק י. ל. פויכטונגר בע"מ, בנק אלרון בע"מ ובנק קרדיט לישראל בע"מ

בשנת 1967 התגלה ששלושה בנקים נמצאים בקשיים כספיים. בנק ישראל קיבל על עצמו את האחריות לקיום התחייבויותיהם של הבנקים האלה, נתן להם הלוואות, וגרם למינוי מנהלים חדשים.

בדו"ח השנתי 18 (עמ' 575) נמסרו פרטים על פעולות בנק ישראל בעניין הנדון במשך שנת 1967, ופורטו סכומי ההלוואות והסכומים, שהפריש בנק ישראל בגין חובות מסופקים.

ציון, שעל פי הנתונים, שהוכנו על ידי רואי החשבון של הבנקים הגדולים, עלול ההפסד לבנק ישראל לעלות במידה ניכרת על סכום ההפרשה.

בשנת 1968 המשיך משרד מבקר המדינה בבדיקת הפעולות של בנק ישראל בתחום הנדון.

בנק י. ל. פויכטונגר בע"מ

ההלוואה, שבנק ישראל נתן לבנק פויכטונגר, הסתכמה בסך 51.7 מליון ל"י ליום 31.12.1967. מסכום זה נוכה סך 20 מליון ל"י בדרך של הפרשה. בגין חובות מסופקים, כך שבספרי בנק ישראל נותרה יתרה בסך 31.7 מליון ל"י. במשך 1968 היה על בנק ישראל להוסיף על הלוואה זו סכום של 2,458,530 ל"י כדי לאפשר לבנק פויכטונגר את קיום התחייבויותיו.

רק בינואר 1969 נערכו מאוני בנק פויכטונגר ליום 31.12.1966 וליום 31.12.1967. מהמאזן ליום 31.12.1966 — דהיינו שלושה שבועות לפני המועד, שבו הועברה השליטה על בנק זה לידי נגיד בנק ישראל — מתברר, שבמשך שנת 1966 נגרמו לבנק הפסדים בסכום של כ-37 מליון ל"י. עיקר ההפסד בא מחמת מתן ערבות על שטרות של חברות בשליטת מנהלי הבנק ושל חברות בת של הבנק בסכום של כ-30 מליון ל"י ומחמת הצורך בהפחתת ההשקעה בחברות בת ב-3 מליון ל"י בקירוב; סכומים אלה הופחתו מהנכסים שבמאזן כמסופקים. הפעולות השוטפות של בנק פויכטונגר מופיעות כעודף ההוצאה מעל להכנסה בסכום של למעלה מ-3 מליון ל"י. בהתחשב בהון הנפרע של הבנק ובקרנות, שהוא אסף במשך שנות קיומו, הסתכם הגרעון באמצעים עצמיים ליום 31.12.1966 ב-26.5 מליון ל"י.

במשך שנת 1967 נגרמו לבנק פויכטונגר הפסדים נוספים בסכום של כ-7 מליון ל"י. הסיבות לכך היו: הצורך לשלם חובות של חברות שבבעלות המנהלים הקודמים של הבנק, שבעבורם ערב הבנק, והפחתה נוספת בערכן של חברות בת, שגרמו הפסד של כ-4.7 מליון ל"י; והפעולות השוטפות, שאף הן הביאו להפסד של כ-2.3 מליון ל"י. הגרעון באמצעים העצמיים ליום 31.12.1967 הסתכם אפוא בסך 33,557,504 ל"י.

עיקר נכסי הבנק ביום 31.12.1967 לפי מאזנו, לאחר ההפחתות דלעיל, הם חובות לקוחות בסך 22.4 מליון ל"י, מהם 8.2 מליון ל"י חובות של חברות בת של הבנק. אשר לחובות של לקוחות שונים, התנהל במשך 1968 משא ומתן אתם, ובתחילת שנת 1969 גבה בנק פויכטונגר כ-3 מליון ל"י, רובן בשטרות לתקופה תרוכה בהסבת בנקים, שבנק ישראל קיבל לנכיון משנה. אשר לנכסים אחרים, ביניהם מניות של חברות הבת, מתנהל משא ומתן על מכירתם.

חברי הדירקטוריון מעירים על המאזנים הגדולים, ללא הסתייגות מצד רואי החשבון:

"חלק ניכר מהאשראים הגדולים, שניתנו על ידי הבנק, מובטח על ידי משכנתאות על נדל"ן. לאור אופיים המיוחד של בטחונות אלה אין קנה מידה אובייקטיבי לקביעת שוויים. קביעת ההפרשות לחובות רעים והמסופקים התבססה בחלקה על אומדנים והצעות מחירים, שנתקבלו לגבי חלק מהנדל"ן ובחלקה על חוות דעת של מומחים".

בנק ישראל רשם בספריו ליום 31.12.1968 הפרשה נוספת לחובות מסופקים של בנק פויכטונגר בסך 13,557,504 ל"י. לפי זה שוות הפרשותיו בשנים 1967 ו-1968 לסכום הגרעון לפי מאזן בבנק פויכטונגר ליום 31.12.1967 — דהיינו 33,557,504 ל"י.

בנק ישראל מחייב את חשבון ההלוואה לבנק פויכטונגר בריבית בשיעור של 4.5% לשנה. ההפרשה הנ"ל בסך 13.5 מליון ל"י נחשבת, כאילו נעשתה ביום 1.1.1968, ולכן הוטלה ריבית לשנת 1968 רק על היתרה היומית, שנותרה לאחר ניכוי סכום זה. סכום הריבית לאותה שנה הסתכם בסך 1,001,192 ל"י.

יתרת החוב של בנק פויכטונגר בספרי בנק ישראל ליום 31.12.1968 מופיעה בסך 20,017,977 ל"י. במאזן בנק ישראל נכלל סכום זה בסעיף "שטרות שנוכו והלוואות — מטבע ישראל".

בנק אלרן בע"מ

בנק ישראל קנה ב-1967 מאת בנק פויכטונגר את מניות בנק אלרן, שהיו אז בידיו, ושייצגו כ-64% מהון של בנק אלרן. בנק ישראל מכר מניות אלה לאחד הבנקים המסחריים הגדולים במחיר, שייקבע סופית על פי ערכו של בנק אלרן ביום 30.6.1971 (ראה דו"ח שנתי 18, עמ' 577 ועמ' 579, תחת הכותרת "חשבון רווח והפסד"). בהסכם המכירה נקבע, שבנק ישראל יהיה אחראי לכך, שהערך הנקי של בנק אלרן בסוף כל שנה קלנדרית, וביום 30.6.1971 יהיה לא פחות מ-2.5 מליון ל"י. על פי הכללים, שפורטו בהסכם המכירה, קבעו ראי החשבון, שמונו לשם כך, שביום 31.12.1967 היה הערך הנקי בסך 3,679,353 ל"י פחות מהסכום הנ"ל.

למעשה השיג בנק אלרן ב-1967 רווחי הון בעקבות מכירת סניפים, ורווח מיוחד כתוצאה מביטול עסקה, שלגביה נרשם בשנה קודמת הפסד ניכר בספרי בנק אלרן. העובדה, שבכל זאת מופיע חסר בערך הנקי בגובה כנ"ל, הרי היא בעיקרה תוצאה מהפרשות בגין חובות מסופקים בסכומים ניכרים. עם סיכום החשבונות לסוף השנים הבאות עשויה להתקבל תמונה יותר ברורה על הצורך בהפרשות הגדולות.

בנק ישראל פרע את התשלום בסך 3,679,353 ל"י בדרך ניכוי מההלוואה בסך 9.5 מליון ל"י, שהוענקה בשנת 1967 לבנק אלרן כנגד שטרי חוב הוניים.

בספרי הבנק נרשם סך 2.5 מליון ל"י מהתשלום הנזכר לחובת חשבון "התחייבות" בגובה זה. החשבון נפתח בשנת 1967 בספריו כדי לתת ביטוי להתחייבות בנק ישראל כלפי הבנק, שרכש את בנק אלרן (ראה דו"ח שנתי 18, עמ' 579); היתרה בסך 1,179,353 ל"י נוכתה מהכנסות בנק ישראל לשנת 1968, כפי שזה נעשה בחשבונות שנת 1967 לגבי ההפסד, שנוצר אותה שנה (ראה דו"ח שנתי 18, עמ' 589).

הבנק המסחרי, שרכש את בנק אלרן, שילם במועדו את שיעור תמורת הרכישה, ועל ידי תשלום זה הוקטן במאזן בנק ישראל ליום 31.12.1968 הסעיף "חשבונות אחרים", שבו כלולה התחייבות הבנק הרוכש, מסך 3.1 מליון ל"י לסך 2.3 מליון ל"י.

יתרת ההלוואה בסך 9.5 מליון ל"י, שבנק ישראל נתן לבנק אלרן, ירדה עד סוף שנת 1968 לסך 4.6 מליון ל"י: סך 3.7 מליון ל"י כתוצאה מהניכוי כנאמר לעיל, ועוד 1.2 מליון ל"י על ידי החזר מבנק אלרן במהלך צמצום עסקיו.

בנק קרדיט לישראל בע"מ

בנק קרדיט מנוהל ממאי 1967 על ידי אחד הבנקים המסחריים הגדולים עבור הממשלה ובנק ישראל; בנק קרדיט אינו פעיל, וההנהלה בפעולותיה מתרכזת על מימוש נכסיו.

ההלוואה, שנתן בנק ישראל לבנק קרדיט, הסתכמה בסוף שנת 1967 בסך 52.2 מליון ל"י; בספרי בנק ישראל נוכח סך 11 מליון ל"י מסכום זה, והועבר לחשבון חובות מסופקים, וכך נותרה יתרה בסך 41.2 מליון ל"י ליום 31.12.1967.

עיקר נכסי בנק קרדיט הם תביעותיו נגד חברות בת וחברות שלובות, שרובן נמצאות בפירוק. במידה שבידי חברות אלה נמצאים נכסים, הרי הם מקרקעים, שמימושם התקדם במשך 1968 רק בקצב איטי, ובמקרים מסוימים ראה הבנק אף צורך להוציא סכומים נוספים כדי להביא נכסים אלה למצב, שיקל מימושם, כך שחוב בנק קרדיט לבנק ישראל גדל במעט במשך 1968. רק לקראת סוף השנה ירד חוב בנק קרדיט לבנק ישראל בכ-5 מליון ל"י, בעיקר כתוצאה משתי פשרות, שנעשו על ידי בנק קרדיט בהסכמת בנק ישראל. בעקבות פשרה בעניין נכס מקרקעים עם עיריית חולון, שאושרה על ידי בית המשפט, קיבל בנק קרדיט סכום של כמליון ל"י, רובו בשטרות, שזמן פרעונם עד נובמבר 1974; שטרות אלה ושטרות אחרים בסכומים יותר קטנים קיבל בנק ישראל לנכיון (ראה במאון בנק ישראל, סעיף שטרות שנוכו והלוואות — מטבע ישראל, בדו"ח זה עמ' 647). הפשרה השנייה נעשתה עם גורם, שהיה במשך זמן מה בעליו של חלק ניכר מהון בנק קרדיט והיה חייב לבנק זה סכומים גדולים. בעקבות פשרה זו קיבל בנק קרדיט שטרות בסכום כולל של יותר ממליון דולר, שזמן פרעונם בין נובמבר 1970 למאי 1976; גם שטרות אלה קיבל בנק ישראל על בסיס של נכיון (ראה במאון בנק ישראל, סעיף שטרות שנוכו — מטבע חוץ, בדו"ח זה עמ' 647), וזיכה את חשבון בנק קרדיט בתמורתם.

לפי המאון המאושר של בנק קרדיט ליום 31.12.1967 הסתכם ההפסד המצובר בסך 43,765,967 ל"י לאחר כל ההפרשות, שהיו נראות כדרושות בקשר לערבויות הבנק ובשים לב לאפשרות מימוש נכסים לפי הערכת שמאים. בהתחשב בסכום ההון הנפרע היה חסר באמצעים עצמיים בסך 39,749,967 ל"י. בנק ישראל אימץ לעצמו קביעה זו, וכיוון שבספריו כבר הפריש בשנת 1967 סך 11 מליון ל"י לחובות מסופקים, הפריש ב-1968 עוד 28,749,967 ל"י.

בנק ישראל מחייב את חשבון ההלוואה לבנק קרדיט בריבית בשיעור 4.5% לשנה; ההפרשה הנ"ל בסך 28.7 מליון ל"י נחשבת, כאילו נעשתה ביום 1.1.1968, ולכן הוטלה ריבית בשנת 1968 רק על היתרה היומית, שנותרה לאחר ניכוי סכום זה. הריבית במשך שנת 1968 הסתכמה ב-801,182 ל"י.

יתרת החוב של בנק קרדיט בספרי בנק ישראל ליום 31.12.1968 היא 8,829,324 ל"י. במאון בנק ישראל נכלל סכום זה בסעיף "שטרות שנוכו והלוואות — מטבע ישראלי".

*

לפי הנתונים שפורטו לעיל מסתכמים הפסדי בנק ישראל, לפי ספריו, מטיפולו בעניין שלושת הבנקים האמורים, כדלהלן (עמ' 644).

ל"י	שנת 1967
20,000,000	הפרשה לחובות מסופקים — בנק פויכטונגר
11,000,000	— בנק קרדיט
1,413,713	הפסד ממכירת מניות בנק אלרן
32,413,713	

ל"י	שנת 1968
13,557,504	הפרשה לחובות מסופקים — בנק פויכטונגר
28,749,967	— בנק קרדיט
1,179,353	תשלום להשלמת הערך הנקי המובטח של בנק אלרן
268,231	הוצאות בנק ישראל לחקירות וכו'
43,755,055	
76,168,768	סה"כ כללי

בשנת 1967 חייב בנק ישראל את החשבונות של בנקים אלה בסך 2.9 מליון ל"י בעד ריבית, ובשנת 1968 בסך 1.8 מליון ל"י, יחד בסך של כ-4.7 מליון ל"י, שזוקפו להכנסות בנק ישראל. בניכוי הכנסה זו של בנק ישראל מסכום ההפרשות וההפסדים, נשאר הפסד נטו ליום 31.12.1968 בסך כולל של 71.5 מליון ל"י.

את האחריות להתחייבויות שלושת הבנקים קיבל בנק ישראל על עצמו על פי החלטת הממשלה ובידיעתה של ועדת הכספים של הכנסת. ההפסד האמור הקטין את רווחי בנק ישראל, המועברים לאוצר המדינה, בשתי השנים 1967 ו-1968 גם יחד ב-31% בקירוב. מימוש נכסי שלושת הבנקים טרם הסתיים. מאחר שרובם הם נכסי מקרקעים, שניתן למכורם במחיר סביר רק לפי הביקוש עכור, אין לקבוע מראש בוודאות, מתי יסתיים המימוש ומה יהיה גובה התמורה שתושג; מחירו של בנק אלרן ייקבע רק ביום 30.6.1971. התוצאות הסופיות בשביל בנק ישראל תלויות אפוא בהרבה בהמשך הטיפול של הגורמים השונים המופקדים על עניינים אלה.

מאזן בנק ישראל וחשבון רווח והפסד

המאזן של בנק ישראל ליום 31.12.1968 וחשבון רווח והפסד של הבנק לשנת 1968 מובאים להלן (עמ' 652—653).

מאזן *

1. סכום המאזן מגיע ליום 31.12.1968 ל-4,441 מליון ל"י לעומת 4,381 מליון ל"י במאזן ליום 31.12.1967. העלייה בסכום המאזן היא כ-1.4% לעומת עלייה גדולה בשנה שעברה, שהייתה בעיקרה תוצאה משינוי שער הלירה.

* המספרים בפרק זה מעוגלים בדרך כלל למליון הקרוב, תוך התאמות המתבקשות מכך.

להלן טבלה המראה את גידול סכומי המאזנים בשנים האחרונות.

הגידול לעומת השנה הקודמת (באחוזים)	סכום המאזן (במליוני ל"י)	לסוף שנת
3.5	2,575	1964
11.0	2,858	1965
5.8	3,023	1966
44.9	4,381	1967
1.4	4,441	1968

החשבונוֹת המקבילים במאזן ליום 31.12.1968 הסתכמו בכ-416 מליון ל"י לעומת כ-466 מליון ל"י במאזן הקודם — ירידה ב-10.7%. סכום יתר החשבונוֹת ליום 31.12.1968 היה כ-4,025 מליון ל"י לעומת כ-3,914 מליון ל"י במאזן הקודם — עלייה בסך כ-111 מליון ל"י, שהיא 2.8%. עלייה זו בסך 111 מליון ל"י נובעת מעליות בסעיפים שבצד התחייבויות, בעיקר מעלייה בסכום שטרי הכסף במחזור בכ-126 מליון ל"י, ובפקדונות מוסדות בנקאיים וכספיים בכ-508 מליון ל"י: 184 מליון ל"י בפקדונות בל"י ו-324 מליון ל"י בפקדונות מטבע חוץ. לעומת זאת הייתה ירידה בפקדונות הממשלה והמוסדות הלאומיים במטבע חוץ בסך כ-525 מליון ל"י. בצד הנכסים עלה חוב הממשלה בכ-220 מליון ל"י; שטרות שנוכו במטבע חוץ, הלוואות למדינות ובנקים וזרים יחד — בכ-58 מליון ל"י; ושטרות שנוכו במטבע ישראלי — בכ-10 מליון ל"י. לעומת זאת הייתה ירידה בנכסים במטבע חוץ בכ-182 מליון ל"י.

השינויים בהרכב הנכסים וההתחייבויות במשך שנת 1968

להלן הערות בדבר השינויים העיקריים, שחלו בסעיפי הנכסים וההתחייבויות במאזן הבנק לעומת המאזן לסוף שנת 1967.

שטרי כסף ומעות במחזור

שטרי כסף ומעות במחזור מופיעים במאזן לסוף שנת 1968 בסך של כ-1,124 מליון ל"י לעומת סך של כ-998 מליון ל"י במאזן הקודם — עלייה ב-12.6%. לפי ספרי הבנק הגיע סכום שטרי הכסף והמעות במחזור ביום 17.12.1968 לסך הגבוה ביותר עד כה, כ-1,183 מליון ל"י*.

להלן טבלה המראה את הסכומים של שטרי הכסף והמעות שבמחזור בסוף כל אחת מהשנים האחרונות ואת שיאי המחזור באותן השנים:

תאריך	הסכום במחזור (במליוני ל"י)	העלייה במשך השנה (ב-%)	השיא במשך השנה (במליוני ל"י)	תאריך השיא
31.12.1963	550	27.6	590	15.12.1963
31.12.1964	617	12.2	667	4.9.1964
31.12.1965	687	11.3	752	16.11.1965
31.12.1966	780	13.6	822	15.12.1966
31.12.1967	998	27.9	1,062	8.6.1967
31.12.1968	1,124	12.6	1,183	17.12.1968

* סכום הכסף במחזור הוקטן במאזן לסוף נובמבר 1968 בסך 2.4 מליון ל"י בעקבות שינוי צורת רישום של מטבעות זכרון מזהב (ראה בדו"ח זה עמ' 639).

זהב ומטבע חוץ

משרד מבקר המדינה ערך סיכום של כלל החשבונות שלא במטבע ישראלי בטבלה להלן.

חשבונות שלא במטבע ישראלי (למעט חשבונות מקבילים)
במטבעות השונים לפי השערים בסוף כל שנה — במליוני ל"י (\$ 1 = 3.50 ל"י)

31.12.1967	31.12.1968	
		נכסים
161	161	זהב
79	79	השתתפות בקרן המטבע הבין-לאומית בזהב
2,262	2,080	נכסים במטבע חוץ
37	16	חשבונות סילוקין בקשר להסכמי תשלומים
17	18	השתתפות במוסדות כספיים בין-לאומיים
163	194	שטרות שנוכו — מטבע חוץ
33	61	הלוואות למדינות ובנקים זרים
2,752	2,609	
		143 ירידה בסך
		התחייבויות
1,601	1,924	פקדונות מוסדות בנקאיים במטבע חוץ
537	11	פקדונות הממשלה והמוסדות הלאומיים במטבע חוץ
10	11	חשבונות סילוקין בקשר להסכמי תשלומים
2,148	1,946	
		202 ירידה בסך
604	663	עודף נכסים על התחייבויות במטבע חוץ
		עודף נכסים על התחייבויות במטבע חוץ עלה אפוא ב-1968 בסך
		59

מהטבלה יוצא, שכלל הנכסים שבחשבונות אלה ירד לעומת סוף שנת 1967 בסך של כ-143 מליון ל"י, וכלל התחייבויות בסך של כ-202 מליון ל"י. עודף הנכסים במטבע חוץ על ההתחייבויות במטבע חוץ עלה אפוא במשך שנת 1968 לפי המאזן בכ-59 מליון ל"י, לעומת השנה הקודמת, שבה הייתה ירידה בסך של כ-340 מליון ל"י.

חלה עלייה ביתרות נטו במטבע חוץ, לפי ערכו הנקוב, בכ-17 מליון \$ לעומת השנה הקודמת, שבה הייתה ירידה בכ-142 מליון \$. השינוי בעיקרו הוא תוצאה ממשיכת פקדונות על ידי הממשלה והמוסדות הלאומיים, שלא הייתה מלווה הקטנת נכסי הבנק באותה מידה.

זהב, השתתפות בקרן המטבע הבין-לאומית בזהב

כמו בשנה הקודמת לא חל שינוי ממשי בכמות הזהב שבידי הבנק המופקדת במקומות שונים בחו"ל, וגם אין שינוי בהשתתפות בקרן המטבע הבין-לאומית.

הנכסים בסעיף הזה הם: מזומנים, יתרות בחשבונות עובר ושב בבנקים זרים, שטרי אוצר של מדינות זרות, שטרי חליפין סחירים, פקדונות בבנקים לזמן קצוב, אגרות חוב סחירים. גיירות הערך הוערכו לצורכי המאזן לפי הנמוך שבמחיר הרכישה או השער בבורסה בסוף השנה.

חשבונות במטבע חוץ היו צריכים להופיע בסכום גבוה יותר בשווי של 60 מליון ל"י בערך בשני צדי המאזן. בנק ישראל קיזז זכויות נגד התחייבויות בסכום זה. לקיזוז זה אמנם אין משמעות עסקית ניכרת, אולם לדעת הביקורת אין לזה הצדקה מבחינה חשבונאית.

השתתפות במוסדות כספיים בין-לאומיים

הסעיף גדל בסכום העולה במקצת על מליון ל"י. הסיבות לכך: פרעון שטר, שומן פרעונו הגיע, למוסד אחד; ותשלום הפרשי שערים.

שטרות שנוכו — מטבע חוץ

סעיף זה מופיע בסך של כ-194 מליון ל"י לעומת סך של כ-163 מליון ל"י במאזן של השנה הקודמת. העלייה בכ-31 מליון ל"י נובעת בעיקר מנכיון משנה מוגבר של שטרות של מוסדות לאומיים בסך של כ-36 מליון ל"י, ושל הקרנות ליצוא בסך כ-38 מליון ל"י; לעומת זאת הוקטנה יתרת סעיף זה על ידי פרעון שטרות שונים ועל ידי כך, שלסעיף "הלוואות למדינות ובנקים זרים" הועבר סכום השטרות, שנתקבלו תמורת מכירת חשבונות סילוקין ואשר הסתכם לסוף 1967 ב-14 מליון ל"י.

בסכום הסעיף נכלל גם סך של כ-4 מליון ל"י בעד שטרות בהסבת בנק קרדיט לישראל (ראה בדו"ח זה עמ' 643).

הלוואות למדינות ובנקים זרים

סעיף זה מופיע בסך 61.3 מליון ל"י לעומת 33.7 מליון ל"י במאזן 1967. במשך השנה ניתנו הלוואות בסך 5 מליון ל"י, ונתקבלו סכומים, שעמדו לפרעון בסך 13.5 מליון ל"י. עיקר העלייה נובע משטרות, שנתקבלו תמורת מכירת חשבונות סילוקין (ראה לעיל שטרות שנוכו — מטבע חוץ) ואשר סכומם ליום 31.12.1968 היה קרוב ל-36 מליון ל"י.

פעולות אלה הן הגורמים העיקריים, שהביאו להקטנת היתרה בסעיף "חשבונות סילוקין בקשר להסכמי תשלומים" מסך 37.3 מליון ל"י בסוף שנת 1967 לסך 15.8 מליון ל"י בסוף שנת 1968.

מכלל הלוואות אלו עומדים לפרעון 8.5 מליון ל"י בשנת 1969, 12.1 מליון ל"י בשנת 1970, 28.9 מליון ל"י בשנת 1971, 3.0 מליון ל"י בשנת 1972, והיתרה בשנים שלאחריהן.

חשבונות הממשלה

להלן ריכוז חשבונות הממשלה בבנק, שערך משרד מבקר המדינה על פי הנתונים במאזן בנק ישראל.

התפתחות בחשבונות הממשלה (במליוני ל"י)

31.12.1967	31.12.1968	
		בין נכסי הבנק נכללו
		חוב הממשלה לזמן ארוך
138	113	שטרי אוצר
21	—	שטרי מקרקעין
		מקדמות ארוכות מועד
90	66	מקדמות מטבע חוץ
49	49	מקדמה תשכ"ז
220	60	מקדמה (מס' 2) תשכ"ז
359	130	מקדמה תשכ"ח
518	418	
		חוב שוטף של הממשלה
369	690	מקדמות ארעיות
887	1,108	ס"ה חובות הממשלה בין הנכסים
		בין התחייבויות הבנק נכללו
536	11	פקדונות הממשלה והמוסדות הלאומיים
		במטבע חוץ
—	11	בסעיף "חשבונות אחרים"
536	22	ס"ה זכויות הממשלה בין התחייבויות
351	1,086	חוב הממשלה נטו

לפי ריכוז זה עלתה יתרת החשבונות לחובת הממשלה במשך שנת 1968 בסך 735 מליון ל"י.

בהרכב "חוב הממשלה לזמן ארוך" חלו במשך השנה השינויים הבאים:

שטרי אוצר — 113 מליון ל"י

שטרי אוצר, שהוצאו על ידי הממשלה, מסתכמים ב-184.4 מליון ל"י, מזה 69.4 מליון ל"י שהוצאו בשנת 1949 ו-115 מליון ל"י בשנת 1967.

במשך השנה הנסקרת היו תנודות גדולות בסכום שטרי האוצר שבידי הבנק, כיוון שנייר ערך זה משמש כנכס גזיל בידי הבנקים, ובנק ישראל מוכן בכל עת לרכוש מהם שטרות אלה. הסכום הקטן ביותר במשך השנה, שהיה בידי בנק ישראל, הסתכם ב-87.4 מליון ל"י בסוף חודש אוגוסט, והסכום הגדול ביותר ב-143.8 מליון ל"י בסוף חודש נובמבר. בסוף השנה היו בידי בנק ישראל שטרי אוצר בסך 113.1 מליון ל"י, דהיינו 25 מליון פחות מאשר בסוף השנה שעברה.

לפי הסכם בין הממשלה לבנק ישראל מיום 27.4.1966 ישמשו סכומי התמורה ממכירת מלווה קצר מועד מעל לסך 240 מליון ל"י לפדיון מלוות ארוכי מועד (ראה דו"ח שנתי 17, עמ' 620). במשך שנת 1968 גדלה יתרת המלווה קצר המועד שבידי הציבור לסכום של 490 מליון ל"י. מתמורת המכירה העודפת נפתה היתרה של כ-21 מליון ל"י שטרי מקרקעין, שנשארה בידי בנק ישראל בסוף השנה הקודמת.

מקדמות ארוכות מועד — 305 מליון ל"י

(א) יתרת מקדמות מטבע חוץ הסתכמה בסוף שנת 1967 בסך של כ-90 מליון ל"י. במשך שנת 1968 פרעה הממשלה סך 24 מליון ל"י בקירוב, כך שהיתרה ליום 31.12.1968 הגיעה לסך 66 מליון ל"י בקירוב.

(ב) לפי חוק המקדמה, תשכ"ז — 1967, מיום 2.8.1967, הורשה הבנק לתת לממשלה מקדמה בסך 42 מליון ל"י, וסכום זה ניתן במטבע חוץ. יתרת המקדמה נשארה במשך שנת 1968, ללא שינוי, בסך 49 מליון ל"י; סכום זה כולל הפרשי שער בסך של 7 מליון ל"י (ראה דו"ח שנתי 18, עמ' 586).

(ג) לפי חוק המקדמה מס' 2, תשכ"ז — 1967, מיום 25.9.1967, הורשה הבנק לתת, וגם נתן, לממשלה מקדמה בסך 220 מליון ל"י. 60 מליון ל"י מזה נפדה בחודש אפריל 1968 מתוך רווחים של הבנק ושל הממשלה בשנת 1967 בעקבות שינוי שער הלירה, וכ-100 מליון ל"י נפדה מתמורה של מכירת מלווה קצר מועד.

(ד) לפי חוק המקדמה, תשכ"ח — 1968, מיום 30.7.1968, הורשה הבנק לתת לממשלה מקדמה נוספת בסך 130 מליון ל"י. מקדמה זו צמודה לדולר, וסכומה נשאר ביום 31.12.1968 — 130 מליון ל"י.

מקדמות ארעיות לממשלה — 690 מליון ל"י

סכום זה מהווה את היתרה של מקדמות ארעיות לחובת הממשלה במסגרת סעיף 45 לחוק בנק ישראל, לאחר זיכוי החשבון ברווחי הבנק בשנת 1968, לפי חשבון הכנסות והוצאות שלו, בסך של כ-76 מליון ל"י.

בסעיף "חשבונות אחרים" סך 11 מליון ל"י

סכום זה מהווה את היתרה ממכירת מלווה קצר מועד, שנשאר בידי הבנק ואשר ישמש להקטנת סכום המקדמות ארוכי מועד.

כמו בשנים קודמות לא נכלל בריכוז זה "פקדון — חסכון חובה 1962", שיתרתו ביום 31.12.1968 הייתה 16 מליון ל"י, מאחר שהבנק אינו חייב סכום זה לממשלה אלא לציבור החוסכים.

בסעיף "ניירות ערך אחרים" נרשם סכום של כ-27 מליון ל"י. סכום זה מהווה שווים של ניירות ערך ממשלתיים, ברובם מלווה קצר מועד. ניירות אלה הגיעו לידי בנק ישראל על פי רכישה בבורסה. מאחר שניירות אלה מיועדים למכירה לציבור, לא נכלל סכומם בריכוז זה של חובות הממשלה לבנק ישראל.

שטרות שנוכו והלוואות — מטבע ישראלי

סעיף זה מופיע בסך 256 מליון ל"י לעומת סך 246 מליון ל"י במאזן לסוף 1967. העלייה גובעת בעיקרה מתוספת של כ-50 מליון ל"י מנכיון שטרות במסגרת קרנות היצוא, לעומת מחיקת חובות של הבנקים פויכטונגר וקרדיט בסך 42.3 מליון ל"י (ראה בדו"ח זה עמ' 644). כמו כן נרשמו בסעיף זה שטרות בסכום של כמליון ל"י, שנוכו לבנק קרדיט לישראל (ראה להלן).

ערבויות שניתנו — התחייבויות בעד ערבויות שניתנו

סכום סעיף זה גדל בכ-5.5 מליון ל"י. שטרות בסכום של כ-3 מליון ל"י נמסרו למוסד בין-לאומי לכיסוי הפרשי שערים בעקבות שינוי שער הלירה בנובמבר 1967. עדיין מתנהל משא ומתן עם המוסד בדבר חובת בנק ישראל לתת עוד שטרות בסכום דומה. אם יידרש בנק ישראל לפרוע את השטרות, שניתנו למוסדות הבין-לאומיים, ייהפך הסכום שישולם להשקעת הבנק במוסדות אלה. בסעיף זה נרשמה גם ההתחייבות על תנאי הגובעת מהנפקת מטבעות זכרון מזהב (ראה בדו"ח זה עמ' 639).

חשבונות אחרים (נכסים) — 24.9 מליון ל"י

פרט לחשבונות מעבר בסכומים קטנים נכללים בקבוצה זו חשבונות אלה:

(א) כ-20 מליון ל"י מייצגים ניירות ערך ממשלתיים, שבנק ישראל רכש מהאוצר בעקבות הסדרים זמניים עם אחד הבנקים. בעקבות הביקורת נקט בנק ישראל צעדים לביטול הצורך בהסדרים הזמניים, והחשבון נסגר בינואר 1969.

(ב) כ-2.3 מליון ל"י הן יתרה הגובעת ממכירת מניות בנק אלרן (ראה בדו"ח זה עמ' 642).

(ג) סך 1,140,970 ל"י הוא סכום המייצג את שוויה של כמות מתכת כסף, לפי הערכת הבנק, הנמצאת בידו כתוצאה מהשחתה והתכה של מטבעות זכרון מכסף, שאין לבנק צורך בהם. עוד סך 220,430 ל"י מייצג מטבעות זהב של בנק ישראל, הנמצאים בידו הבנק.

(ד) סכום של 268,231 ל"י הן הוצאות בקשר לחקירות בדבר מצבם של הבנקים פויכטונגר וקרדיט, וסכום זה נשאר רשום בחשבון נכסים. בעקבות הביקורת יעביר הבנק את הסכום לחשבון הוצאה (ראה בדו"ח זה עמ' 644).

חשבונות אחרים (התחייבויות) — 18.8 מליון ל"י

פרט לסך 11 מליון ל"י לזכות הממשלה (ראה לעיל) כלולים בסעיף זה חשבונות מעבר, כגון שיקים שלא הוגשו לפדיון.

חשבון רווח והפסד

לפי חשבון רווח והפסד של הבנק היה הרווח בשנת 1968 כ-76 מליון ל"י לעומת כ-88 מליון ל"י בשנה הקודמת. רווח זה שבשתי השנים נותר אחרי הפרשות בגין חובות מסופקים של הבנקים פויכטונגר וקרדיט ובגין ההפסד במכירת מניות בנק אלרן.

פרטי הכנסות הבנק, שעלו במשך שנת 1968 הם: ריבית על השקעותיו, בעקבות עליית שיעור הריבית בשוקי העולם וגידול הסכומים שבידיו עד לרבע האחרון של השנה; ריבית מאת האוצר בעקבות גידול חוב הממשלה לכל צורותיו. ברוב יתר פרטי ההכנסה היו עליות קטנות. הכנסה נוספת בסך 41.5 מליון ל"י הושגה מעסקאות במטבע חוץ.

בין הוצאות הריבית עלה בהרבה בשנה הנסקרת, הסכום, שהבנק שילם לבנקים ישראליים על פקדונות לזמנים קצובים, בעקבות גידול פקדונות אלה, ועלה סכום הריבית, שהבנק שילם להם. על שטרי האוצר בעקבות גידול היקף המכירות. עלה גם בהרבה סכום הריבית, ששולם, בעיקר לבנקים ישראליים, על פקדונות מטבע חוץ בהתאם לעלייה בפקדונות אלה; וכן עלה במידה רבה הסכום, שהבנק שילם לאוצר כהפרש בין שיעור הריבית על מלווה קצר מועד לבין שיעור הריבית, שחל על המלווה, שנפדו מתוך תמורת מלווה קצר מועד, בהתאם לעלייה במכירת מלווה זה.

בחשבון רווח והפסד מופיעה ההוצאה להדפסה והנפקה של כסף והטבעת מטבעות בסכום של כ-2.5 מליון ל"י. ההוצאה למעשה למטרות אלה הסתכמה בשנת 1968 בסכום של 6.5 מליון ל"י, ובסכום זה כלולות הוצאות להדפסת שטרי כסף מהסדרה שבמחזור ומהסדרה שבהכנה, להטבעת מטבעות רגילים וכן כ-1.6 מליון ל"י להטבעת מטבעות זכרון תש"ח (מטבעות "ירושלים" מזהב ומכסף).

מסכום הוצאות אלה נוכה הריזות בסך 2.4 מליון ל"י בעקבות ביטול התחייבות בחשבונות הבנק בעבור מטבעות זכרון מזהב (ראה לעיל עמ' 639). כמו כן נוכה סך 1,140,970 ל"י — ערך מתכת כסף, שנתקבלה מהשחתת מטבעות (עמ' 650), וסכומים יותר קטנים, שנתקבלו ממכירת המתכת של מטבעות קטנים, שהוצאו מהמחזור, ועוד הכנסות דומות.

הוצאות בנייה וציוד

ביום 31.12.1968 שילם בנק ישראל למע"צ, המפקחת על ביצוע הבנייה של הבנק, סך 2 מליון ל"י, ורשם סכום זה כהוצאה בסעיף בנייה וציוד. הבנק הודיע, שאין בידיו חשבונות של מע"צ על הסכום הנדון.

בנק ישראל — מאזן ליום 31 בדצמבר 1968
בהשוואה למאזן ליום 31.12.1967 (בל"י)

נכסים	31.12.1968	31.12.1967	התחייבויות	31.12.1968	31.12.1967
זהב	161,162,858	160,761,911	הון הבנק	10,000,000	10,000,000
השתתפות בקרן המטבע הבין-לאומית בזהב	78,750,166	78,750,166	קרן מילואים	10,000,000	10,000,000
נכסים במטבע חוץ	2,080,075,681	2,261,638,746	שטרי כסף ומעות במחזור	1,124,026,520	997,888,317
חשבונות סילוקין בקשר להסכמי חשלומים	15,777,201	37,263,182	חשבונות סילוקין בקשר להסכמי חשלומים	10,595,951	9,767,983
השתתפות במוסדות כספיים בין-לאומיים	18,285,949	17,151,533	פקדונות מוסדות כספיים בין-לאומיים	3,380,157	3,352,591
שטרי אוצר	113,102,000	138,374,000	פקדונות מוסדות בנקאיים (כולל מוסדות כספיים) בחשבון ער"ש	476,796,898	402,486,840
שטרי מקרקעים	—	21,376,000	פקדונות מוסדות בנקאיים (כולל מוסדות כספיים) לזמן קצוב	419,990,000	309,505,000
ניירות ערך אחרים	26,908,291	24,876,583	פקדונות מוסדות בנקאיים במטבע חוץ	1,924,497,456	1,601,266,735
מקדמות ארוכות מועד לממשלה	304,970,017	358,471,458	פקדונות הממשלה — חסכון חובה 1962	16,409,812	25,027,310
מקדמות ארעיות לממשלה	690,141,374	369,598,147	פקדונות הממשלה והמוסדות הלאומיים במטבע חוץ	10,976,594	536,417,644
שטרות שנוכו והלוואות — מטבע ישראלי	256,044,664	245,784,597	פקדונות בקשר להסכמים על עודפי מזון (ראה נכסים)	78,375,886	118,328,488
שטרות שנוכו — מטבע חוץ	194,059,458	162,832,680	התחייבויות בעד אשראים דוקומנטריים שנפתחו, או שקוימו בקשר להסכמי חשלומים (ראה נכסים)	62,444,349	78,325,060
הלוואות למדינות ובנקים זרים	61,342,960	33,705,732	התחייבויות בעד ערבויות שניתנו (ראה נכסים)	275,119,738	269,630,778
חשבונות עודפי מזון (ראה התחייבויות)	78,375,886	118,328,488	חשבונות אחרים	18,800,352	8,759,115
נכסי הבנק במקרקעין ובציוד	1	1			
אשראים דוקומנטריים שנפתחו, או שקוימו בקשר להסכמי חשלומים (ראה התחייבויות)	62,444,349	78,325,060			
ערבויות שניתנו (ראה התחייבויות)	275,119,738	269,630,778			
חשבונות אחרים	24,853,120	3,886,799			
	4,441,413,713	4,380,755,861			

חשבון רווח והפסד לשנה שנתיימה ביום 31 בדצמבר 1968
בהשוואה לחשבון רווח והפסד לשנה שנתיימה ביום 31.12.1967 (בל"י)

1967		הוצאות	1967		הוצאות
1967	1968		1967	1968	
		ריבית ושולמה והוצאות תפעול אחרות	65,792,483	105,592,953	
143,195,522	242,029,863	הדפסה והנפקה של כסף והטבעת מטבעות	6,638,362	2,573,112	
63,086,271	—	הוצאות לבנייה וציוד	2,703,250	2,141,882	
		הוצאות מינהלה	10,815,486	12,049,752	
		ס"ה	85,949,581	122,357,699	ס"ה
206,281,793	242,029,863				
—1,413,713	—1,179,353	פחות: מחיקת הפסד			
—31,000,000	—42,307,471	הפרשה לחובות מסופקים			
			87,918,499	76,185,340	רווח נקי
173,868,080	198,543,039		173,868,080	198,543,039	
חשבון חלוקת הרווחים					
87,918,499	76,185,340	רווח נקי			לממשלה בחשבון פקדון המיועד לפרעון מוקדם
			42,527,359	—	של מקדמות ארוכות מועד מבנק ישראל
			45,391,140	76,185,340	לממשלה
87,918,499	76,185,340		87,918,499	76,185,340	